

Asia: VN/1070/2021

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sukupuolen vahvistamisesta sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

1. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen edellytyksiin (1 §):

Ehdotetun pykälän 2 kohdan mukaan edellytyksenä olisi, että henkilö olisi täysi-ikäinen.

Kuten lakiluonnoksen lapsivaikutusten arvioinnissa todetaan, ”sukupuoliristiriidan kokemus voi alkaa hyvinkin aikaisin ja vaikka sukupuoliristiriita ei jatkuisi aikuisuuteen, sen kanssa eläminen voi merkittävästi heikentää yksilön hyvinvointia ja altistaa syrjiville käytännöille. Sosiaalinen transitio ja sitä tukeva sukupuolen vahvistaminen parantavat hyvinvointia ja vähentävät syrjintää.”. Opetus- ja kulttuuriministeriö pitää valitettavana sitä, että sukupuolen vahvistaminen on luonnoksessa rajattu täysi-ikäisiin, ja toivoo, että tätä rajausta voitaisiin vielä uudelleen harkita siten, että oikeudellisen sukupuolen vahvistaminen olisi mahdollista myös alaikäisille. Opetus- ja kulttuuriministeriö ei kuitenkaan ota kantaa siihen, millaisella sääntelymallilla tämä olisi hyvä toteuttaa.

2. Kommenttinne liittyen hakemukseen ja sen käsittelyyn (2 §). Kommentteja pyydetään esimerkiksi siihen, onko sukupuolen vahvistamisen hakemusmenettely esitetyssä muodossaan toimiva ja tarkoituksenmukainen.

Ehdotetun 2 §:n 2 momentin mukaan hakemus voidaan vahvistaa aikaisintaan 30 päivän kuluttua hakemuksen vireilletulosta. Jos sitä ole vahvistettu kuuden kuukauden kuluessa siitä, kun hakemus on tullut vireille, hakemus raukeaa. Menettelyn tavoitteena on varmistaa, että hakemus on tehty tietoon perustuen, eikä sitä ole tehty impulsiivisesti tai harkitsemattomasti.

Opetus- ja kulttuuriministeriö katsoo, että sukupuolen vahvistaminen tulisi voida tehdä ilmoituksella, ja pitää harkinta-ajan säätämistä huonona ratkaisuna, koska se ei kunnioita hakemuksen jättävien henkilöiden itsemääräämisoikeutta. Sukupuolen vahvistamista ei laiteta vireille kevyin perustein, minkä takia perusteluita impulsiivisuudesta tai harkitsemattomuudesta voi myös pitää kyseenalaisina ja loukkaavina. Harkinta-aika ei myöskään takaisi sitä, että Digi- ja väestötietoviraston tarjoamaan informaatioon hakemuksen käsittelystä ja sukupuolen vahvistamisen

oikeusvaikutuksista tutustuttaisiin, jolloin harkinta-aika tarpeettomasti pitkittäisi sukupuolen vahvistamista. Mahdollisia vääriä ilmoituksia voitaisiin ennaltaehkäistä siten, että tietoa tarjottaisiin ennen kuin ilmoitus jätetään virastoon.

Lakiluonnoksen perusteluiden mukaan ilmoitusmenettelyyn perustuva malli voisi lisätä niitä tilanteita, joissa henkilö haluaa palata sukupuolen vahvistamista edeltävään sukupuoleensa. Tämä teettäisi lisätyötä ilmoituksia käsittelevässä viranomaisessa. Useat perättäiset väestötietojärjestelmään kohdistuvat muutokset voivat lisäksi aiheuttaa haasteita henkilön tunnistettavuudelle ja väestötietojärjestelmän toimivuudelle.

Onko lakiluonnosta laadittaessa pohdittu vaihtoehtoa, jossa säädettäisiin siitä, ettei sukupuolta voisi vahvistaa uudelleen ennen kuin jokin laissa säädetty, mutta kuitenkin lyhyt määräaika edellisestä muutoksesta olisi umpeutunut? Tällä voisi olla em. haasteita ennaltaehkäisevä ja harkintaa vahvistava vaikutus sukupuolen vahvistamista harkitsevien henkilöiden kohdalla.

3. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksiin (3 §). Lausunnoissa pyydetään kiinnittämään erityistä huomiota sellaiseen lainsäädäntöön, jossa sukupuolelle annetaan merkitystä ja jota hallituksen esityksessä ei ole tunnistettu. Lisäksi huomiota pyydetään kiinnittämään säännöksen aiheuttamiin muutostarpeisiin lausunnonantajan toiminnassa/hallinnonalalla.

Ehdotetun lain on esimerkiksi arvioitu mahdollisesti edellyttävän muutoksia vankeus- ja tutkintavankeuslakien säännöksiin vankien sijoittamisesta sekä henkilöntarkastuksista ja päihteettömyyden valvonnasta. Vastaavia säännöksiä on myös laissa poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta. Lain on myös arvioitu edellyttävän muutoksia eräisiin rikoslain säännöksiin.

-

4. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksiin ja vanhemmuuteen (4 §)

-

5. Kommenttinne liittyen vanhemmuutta kuvaavaan nimikkeen muuttamiseen (5 §). Erityistä huomiota pyydetään kiinnittämään sellaiseen lainsäädäntöön, jossa vanhemmuutta kuvaavaan nimikkeeseen liitetään oikeusvaikutuksia (vanhemmalle itselleen tai tämän lapselle) ja jota hallituksen esityksessä ei ole tunnistettu. Lausunnoissa pyydetään myös kiinnittämään huomiota niihin muutostarpeisiin, joita vanhemmuutta kuvaavan nimikkeen muuttaminen edellyttää esimerkiksi lausunnonantajan tietojärjestelmissä.

-

6. Kommenttinne liittyen ulkomaisen päätöksen tunnustamiseen (6 §):

-

7. Kommenttinne liittyen lain voimaantuloon ja sen soveltamisen porrastamiseen (8 §):

-

8. Kommenttinne liittyen esityksen pääasiallisiin vaikutuksiin, ml. selvitykseen joka on laadittu lapsivaikutusarvioinnin tueksi. Lausunnossa pyydetään kiinnittämään huomiota vaikutuksiin, joita lausunnonantaja arvioi esityksestä aiheutuvan toiminnalleen/hallinnonalallaan. Huomiota pyydetään kiinnittämään myös tietojärjestelmiin kohdistuviin muutostarpeisiin sekä muihin tiedonhallintalain 5 §:n 3 momentin kannalta olennaisiin asioihin.

Opetus- ja kulttuuriministeriö viittaa em. 1. kysymyksen vastaukseensa ja toteaa, lakiluonnoksen perusteluissa on tuotu hyvin esiin muiden maiden, mm. Pohjoismaiden, erilaisia sääntelymalleja alaikäisten sukupuolen vahvistamisesta. Selvityksessä sukupuolen oikeudellista vahvistamista koskevan sääntelyn vaikutuksista lasten ja nuorten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen on jo hyvin tuotu esiin vaikutusarvioita, joita juridisella sukupuolimerkinnällä olisi lasten hyvinvoinnille. Ministeriö kiinnittää huomiota selvityksen kohtaan:

”Tutkimusnäytön perusteella on katsottava, että sukupuoliristiriidan kokemus voi alkaa hyvinkin aikaisin; että sukupuoliristiriidan kanssa eläminen heikentää merkittävästikin yksilön hyvinvointia ja altistaa syrjiville käytännöille; ja että sosiaalinen transitio ja sitä tukeva juridisen sukupuolen vahvistaminen parantavat hyvinvointia ja vähentävät syrjintää. Samalla on tärkeää huomata, että monet juridisen sukupuolimerkinnän vaikutukset voivat olla erityisen merkityksellisiä ikävaiheessa, jossa lapsen tai nuoren tulisi voida keskittyä muun muassa koulunkäyntiin, harrastuksiin ja vertaissuhteisiin. Harvat aikuiset ovat yhtä sidottuja sosiaaliseen ympäristöönsä kuin vielä koulua käyvät lapset, ja syrjinnän ja kiusaamisen kokemukset kouluympäristössä ovat esteenä lapsen oikeudelle opetukseen. Juridinen sukupuolimerkintä ei tietysti itsessään ratkaisisi ongelmaa, mutta se voinee auttaa lieventämään haitallisia vaikutuksia sekä tukemaan hakeutumista koulutukseen ja työhön kun esimerkiksi koulutodistukset ja muut henkilöllisyyttä ilmentävät asiakirjat vastaavat omaa sukupuoli-identiteettiä.”

9. Muut kommentit liittyen hallituksen esitysluonnokseen:

Opetus- ja kulttuuriministeriö pitää lakiuudistusta tervetulleena lääketieteellisten selvitysten ja hoitojen eriyttämisen (sukupuolen oikeudellisen vahvistamisesta), lisääntymiskyvyttömyyttä koskevan vaatimuksen poistamisen ja hedelmöityshoitolaian soveltamisen selkeyttämisen takia, mutta katsoo, ettei se riittävästi edistä sukupuolivähemmistöjen oikeuksien toteutumista.

Lopuksi ministeriö kiinnittää huomiota lakiluonnoksen vaikutusarvioon, jossa todetaan, että ”Sukupuolen vahvistamisen helpottamisen voi arvioida lisäävän mahdollisuutta menettelyn väärinkäytöksille.”. Näistä mahdollisista väärinkäytöksistä ei kuitenkaan anneta esimerkkejä eikä vaikutusarvioita, mikä olisi syytä muuttaa eduskunnalle annettavaan hallituksen esitykseen, vaikka ”Ehdotetun lain vaikutukset sääntelyn kohderyhmälle on kuitenkin arvioitu olevan huomattavia verrattuna sen mahdollisiin kielteisiin vaikutuksiin.”.

Lehikoinen Anita
Opetus- ja kulttuuriministeriö

Heikkinen Petra
Opetus- ja kulttuuriministeriö